

Recenzja

Izabela Kończak, Magdalena Lewicka, Agata Skowron-Nalborczyk (red.), *The World of Islam. Politics and Society* (Świat islamu. Polityka i społeczeństwo), t. 1. Politics (Polityka), t. 2. Society (Społeczeństwo), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2017, t. 1, 293 s., t. 2, 354 s. ISBN 978-83-231-3909-6

Eugeniusz Sakowicz

eugeniusz.sakowicz@wp.pl

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Od początku istnienia „świata islamu” zarówno „świat judaizmu”, jak i „świat chrześcijaństwa” odczuwał poważne zagrożenie w wyniku ekspansji nowej religii, której wyznawcy twierdzili, iż mają do spełnienia wyjątkową misję wobec ludzkości. Posłannictwem tym było i po dziś dzień jest przywrócenie w świecie wiary w jednego jedyne Boga. Zarówno żydzi, jak i chrześcijanie – przekonywali wierni Allaha – zdradzili prawdziwe objawienie Boże, które miało być ich udziałem. Potrzebne było zatem wystąpienie Mahometa. Jako wysłannik Boga miał on zmienić losy ludzi z urodzenia „poddanych woli Stwórcy”. Korzeniem chaosu życia publicznego oraz przyczyną dramatu egzystencji konkretnego człowieka jest bowiem – twierdzą muzułmanie – bałwochwalczy politeizm, przybierający dziś również inne (niż teistyczny) wymiary.

W ciągu dziejów pojawiały się ekstremalne wydarzenia, które doprowadzały „świat Zachodu” do apokaliptycznego lęku. Jednym z nich było oblężenie i zdobycie w 1453 roku Konstantynopola, „Rzymu Wschodu”. Wielowiekowa stolica świata chrześcijaństwa wschodniego, miejsce pierwszych Soborów Powszechnych Kościoła, została upokorzona. Skoro upadło Cesarstwo Wschodnie, a stolica Bizancjum stała się Istanbulem, to podobny los może stać się udziałem Rzymu, stolicy papieżstwa.

Przez setki lat co jakiś czas fale ekspansji Imperium Osmańskiego zalewały Europę. Ich kulminacja nastąpiła w 1683 roku pod Wiedniem. Tureckie wojska nie tyle były oddziałami misjonarzy głoszącymi Koran i zakładającymi gminy muzułmańskie, ile zastępami walecznych żołnierzy, żądnych zdobycia nowych terytoriów i nade wszystko łupów wojennych. W wyniku odsieczy wiedeńskiej, której strategiem i wyzwolicielem okazał się król Polski Jan III Sobieski, „świat islamu” został skutecznie odparty od granic „świata Europy”. Aż do przełomu XX i XXI wieku Zachód nie odczuwał lęku przed muzułmanami tak mocnego, jak przed Wiedniem. Zresztą w XIX i XX wieku „świat islamu” został ujarzmiony przez kolonializm. Narzędziem szczególnej walki i panowania okazał się w nim system prawny oraz szkolnictwo i oświata. Narzucone przez Europejczyków prawo miało zneutralizować i w końcu wyprzeć prawo szariat.

Zmierzch XX oraz początek XXI wieku to czas nowej eksplozji lęku spowodowanego działaniami islamu politycznie zaangażowanego, dążącego do zmiany losów świata w ogóle, a „świata islamu” w szczególności. Zaledwie kilkanaście lat po zamachach terrorystycznych w Stanach Zjednoczonych z 11 września 2001 roku na Stary Łąd zaczęła „wdzierać się” niekontrolowana fala uchodźców, zainspirowana przez europejskich polityków. Przede wszystkim byli to muzułmanie z Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu. Spowodowany przez Niemcy napływ ludności ze „świata islamu”, szczególnie młodych mężczyzn – używając terminologii wojskowej – w wieku poborowym, których liczba przekroczyła 1 mln osób, wygenerował ponowny stan zbiorowego lęku przed muzułmanami i ich religią.

W kontekście powyższej refleksji należy spojrzeć na dwutomowe dzieło pt. *The World of Islam. Politics and Society (Świat islamu. Polityka i społeczeństwo)* pod redakcją Izabeli Kończak, Magdaleny Lewickiej i Agaty Skowron-Nalborczyk. Opublikowane ono zostało przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Środowisko uniwersytetu toruńskiego nie tylko staje się, ale od wielu już lat jest ważnym ośrodkiem studiów z zakresu arabistyki i islamologii w Polsce. Dynamiczną działalność naukowo-badawczą prowadzi tu Pracownia Języka i Kultury Arabskiej, którą kieruje współredaktorka książki M. Lewicka. Prowadzi ona badania naukowe w zakresie arabistyki i islamistyki oraz glottodydaktyki. M. Lewicka jest autorką licznych publikacji naukowych i popularnonaukowych oraz pomysłodawczynią i organizatorką cyklicznych konferencji odbywających się w UMK, w tym: międzynarodowych konferencji poświęconych dialogowi chrześcijańsko-muzułmańskiemu, ogólnopolskich

konferencji na temat kultury „świata arabskiego”, a także konferencji z zakresu dydaktyki języka arabskiego.

Prezentowana książka to efekt zrealizowanego projektu badawczego podjętego przez powyższą Pracownię, a także przez Katedrę Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki Uniwersytetu Łódzkiego oraz Zakład Islamu Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Do udziału w projekcie zaproszeni zostali uczeni zarówno od wielu lat zaangażowani w prace badawcze, jak i ci z młodszego pokolenia, zaczynający eksplorację „świata islamu”.

Czymże jest ów świat? Podtytuł omawianego dzieła wskazuje na wyróżniające się czy wręcz konstytutywne jego elementy – politykę i społeczeństwo. Zresztą nie ma jednego bez drugiego. Świat w ogóle stanowi organiczną całość. Ma ściśle określone granice, które w ryzach utrzymują różnorodność, będącą jego „zawartością”. Co scala tę wielość i czyni z niej jedność? Siłą sprawczą jedności islamu stanowi wiara w Boga, dla której nie ma alternatywy. „Nie ma Boga poza Allahem” – mówi pierwszy człon wyznania wiary (szahady). Nie ma jakichkolwiek innych wyższych wartości, które byłyby konkurencyjne dla Boga, twierdzą muzułmanie. Wiara w Allaha ma wymiar holistyczny, totalny (co żadną miarą nie oznacza „totalitarny”). Zarówno każdy szczegół życia, jak i jego „całkowitość” nie może nie być objęta przez Boga. Drugi człon wyznania wiary jest komplementarny w stosunku do pierwszego – „a Mahomet jest Jego Prorokiem”. Wszystko, co od Allaha otrzymał Mahomet – jego misja religijna oraz polityczna – musi zostać przyjęta przez wiernych tej religii. „Świat islamu” to świat bezwzględnej wiary w Boga i bezdyskusyjnej subordynacji Mahometowi.

Według niemuzułmańskiego światopoglądu „świat islamu” jest częścią świata jako Ziemi, będącej „miejszem bytowania człowieka”, i stanowi on społeczność, którą łączy wspólnota wiary, poglądów, działań. Muzułmanie uważają natomiast, iż cały stworzony przez Boga świat jest „światem islamu”.

W lekturę recenzowanego dzieła doskonale wprowadzają słowa Marka M. Dziekana, jednego z najwybitniejszych polskich arabiistów, który pisze:

„Już na przełomie XX i XXI wieku można się było domyślać, że świat islamu zaczyna odgrywać na naszym globie coraz większą rolę. Obszar ten, a szczególnie Bliski Wschód, nie dawał o sobie zapomnieć przez całą drugą połowę XX wieku, od momentu powstania Izraela w 1948 roku. [...] Dziś wiele się w świecie islamu dzieje, choć dla przeciętnego

konsumenta newsów wydarzenia w tej części świata to przede wszystkim przemoc i krew. Wrażenie to wynika głównie z natury współczesnych mediów. Tymczasem to, z czym mamy do czynienia na Bliskim Wschodzie czy w innych regionach świata muzułmańskiego, to dla baczego i niezależnego obserwatora także niezwykle interesujące przemiany społeczne i kulturowe, a nie tylko strach i wojny. Te ostatnie mają jednak większą, można powiedzieć, «siłę przebicia» (t 1, s. 13; t 2, s. 13).

W dziele podjęto zagadnienia *sensu stricto* polityczne, ale też kulturowe, religijne i społeczne. To właśnie one są sprzężonymi ze sobą komponentami „świata islamu”. Autorzy artykułów podjęli badania „topografii” islamu – zarówno tej powszechnie znanej, chociażby „świata arabskiego”, jak i tej zapoznanej, np. Bangladeszu.

Zarówno w tomie 1., jak i 2. wyróżniono określone bloki tematyczne. W t. 1 są to kolejno: „State, Religion and Politics in the World of Islam” („Państwo, religia i polityka w świecie islamu”), „International Relations in the World of Islam” („Relacje międzynarodowe w świecie islamu”), „Conflicts in the World of Islam” („Konflikty w świecie islamu”). Ponadto w t. 1. omówiono wybrane kwestie w państwach wymienionych według następującego porządku: Iran, Pakistan, Bangladesz, Tunezja, Ukraina, Rosja, Arabia Saudyjska, Tunezja, Liban, Jemen, Afganistan, Maroko, ale też zaanektowany przez Rosję Krym. Jedno z opracowań mówi o tzw. Państwie Islamskim. W tej części dzieła opublikowanych zostało 15 artykułów (10 – w języku polskim, 3 – po angielsku, 1 – po arabsku, 1 – w języku rosyjskim).

W t. 2 zamieszczono następujące bloki tematyczne: „Religion in the World of Islam” („Religia w świecie islamu”), „Society in the World of Islam” („Społeczeństwo w świecie islamu”), „Politics and Society in the Literature of the World of Islam” („Polityka i społeczeństwo w literaturze świata islamu”), „Culture and Education in the World of Islam” („Kultura i edukacja w świecie islamu”), „Woman and Feminism in the Word of islam” („Kobieta i feminizm w świecie islamu”). Tom 2. obejmuje 19 artykułów (11 w języku polskim, 5 – po angielsku, 2 – w języku rosyjskim, 1 – po arabsku).

Zarówno t. 1, jak i t. 2 poprzedzone zostały tym samym tekstem „Wprowadzenia” M.M. Dziekana, opublikowanym zarówno w języku angielskim, jak i polskim.

Struktura książki pozwala na lekturę wybranych jej artykułów. Czytelnik może też przestudiować całość – „od deski do deski”. Każdy

artykuł ma charakter oryginalny. Podejmuje kwestie nowe, aktualne. Zwróćmy uwagę na wybrane teksty z t. 1.: Agnieszka Kuczkiewicz-Fraś, *Państwo świeckie czy muzułmańskie? Procesy islamizacyjne i sekularyzacyjne w Pakistanie i Bangladeszu*; Matylda Maria Konarczak, *Nowa konstytucja Tunezji – pierwszy sukces na drodze ku demokracji?*; Konrad Zasztowt, *Instytucje religijne muzułmanów Ukrainy przed i po aneksji Krymu przez Federację Rosyjską w 2014 roku*; Krzysztof Mroczkowski, *Liban w latach 1970-1985 jako scena syryjsko-izraelskiej wojny zastępczej*; Marcin Krzyżanowski, *Talibowie, NATO, mudżahedini – Afganistan w obliczu eskalacji konfliktu*; Swietłana Czerwononaya, *Krym w strefie politycznych konfliktów i sprzeczności kulturowych*; Sergey Sarkisyan, *Некоторые аспекты вербовки в террористические организации в мусульманских общинах Европы в условиях существования так называемого «Исламского осударства»*.

W t. 2. można wskazać na następujące artykuły: Magdalena Piech, *Zakon riszich sufickich w Kaszmirze jako niezwykły przykład synkretyzmu w islamie*; Paulina Warsza, *Dylematy tożsamości na Bliskim Wschodzie. Identyfikacja narodowa i kulturowa a przemiany społeczno-polityczne w Iraku w obliczu kształtowania się nowego ładu na Bliskim Wschodzie*; Adrianna Maško, *„Musiałam zamienić ich doświadczenia w słowa”. O zapisywaniu przez arabskie pisarki świadectw uczestników rewolucji w Egipcie i Syrii*; Kamila Stanek, *Język – religia – kultura – obraz islamu w świetle przysłów tureckich zawierających słowa helal i haram*; Arzu Adykhova, *Теологическое (исламское) образование в светских университетах Российской Федерации: невозможное возможно*; Judyta Bielanowska, *Polska i Polacy wobec wyznawców islamu – akceptacja czy radykalizacja postaw?*; M. Lewicka, Sabrina Szwedo, Szirin Ebadi – irańska prawniczka i aktywistka społeczna, laureatka Pokojowej Nagrody Nobla 2003.

Na końcu artykułów w języku polskim (po bibliografii, będącej integralną częścią każdego opracowania) zamieszczone zostały streszczenia w języku angielskim. Streszczenia w tym języku zawierają też artykuły napisane w języku polskim, rosyjskim i arabskim. Można było jednak przyjąć inne rozwiązanie i opublikować wszystkie streszczenia zarówno w języku polskim, jak i angielskim. Inna ewentualność to zaopatrzenie każdego artykułu w krótkie streszczenia w językach: polskim, angielskim, rosyjskim, arabskim.

Na końcu dwóch tomów omawianego dzieła zamieszczono „Notes about Authors” („Noty o autorach”). Biogramy te mogą stanowić „załączek” hipotetycznego dzieła pt. *Słownik (czy też: Encyklopedia) bio-bibliograficzna arabistów i islamologów polskich*.

Żywić należy nadzieję, iż dzięki obcojęzyczno-polskiej wersji książka *The World of Islam. Politics and Society* wejdzie w obieg informacji naukowej nie tylko w Polsce, ale i za granicą. Może gwarantować to ISBN oraz sposób dystrybucji pracy przez wydawnictwo. *Notabene*, nie jest łatwo „przebić się” jakiegokolwiek książce opublikowanej w Polsce przez liczne „zapory” ustawione przez systemy informacji naukowej i bibliotecznej oraz reklamy księgarskiej w państwach Zachodu.